

УДК 159.942.5

Едуард Крайніков, канд. психол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ
Костянтин Пільков, канд. юрид. наук, адвокат,
ЮФ "Кай і Ленард", Київ

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В АДВОКАТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті викладено результати емпіричного дослідження зв'язку між переважаючими копінг-стратегіями та механізмами психологічного захисту, що використовуються адвокатами із синдромом емоційного вигорання. У адвокатів зі сформованим синдромом емоційного вигорання на дуже високому рівні виражений агресивний гумор як своєрідний механізм психологічного захисту. Факторний аналіз дозволив встановити, що емоційне вигорання взаємопов'язане з відсутністю в арсеналі індивіда адаптивних копінг-стратегій та загальною напруженістю механізмів психологічного захисту, а також те, що прояви агресивного та самозневажливого гумору індивіда пов'язані зі слабкою вираженістю адаптивної копінг-моделі вступу у соціальний контакт.

Ключові слова: копінг-стратегії, механізми психологічного захисту, емоційне вигорання, адвокатське середовище.

Актуальність роботи. Переживання стресу і управління ним належить до центральних аспектів професійно-важливих якостей представників соціально-важливих професій, і, особливо, – адвокатів. Їхня діяльність часто пов'язана з напруженим ритмом протягом трудового дня, зі значним психологічним навантаженням та негативним емоційним фоном, викликаним спілкуванням з правопорушниками, потерпілими у кримінальних справах, представниками органів державної влади. У стресових умовах індивіди можуть бути використані усвідомлені механізми подолання – копінг, які можуть бути адаптивними та дезадаптивними. Крім того, в якості механізмів, що оберігають структуру "Я" у стресових ситуаціях, можуть виступати не тільки копінг-стратегії поведінки, а й такі неусвідомлювані особистісні феномени, як психологічний захист у вузькому розумінні.

Саме застосовувані адвокатами копінг-стратегії та переважні механізми психологічного захисту, притаманні представникам адвокатської спільноти, підлягають теоретичному та емпіричному дослідженню контексті їх взаємозв'язку з рівнем та структурою емоційного вигорання в адвокатському середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні розробленість проблеми синдрому емоційного вигорання в науковій літературі є досить ґрунтовною. Серед вчених, які досліджували симптоми та фактори емоційного вигорання були В.Е. Орел, А.Ю. Василенко, В.В. Бойко, Г.С. Абрамова, К. Маслач, Т.В. Форманюк, Н.Е. Водоп'янова, Е.С. Старченкова, Л. Поміткіна. Проблема копіngu та механізмів психологічного захисту в цілому також активно досліджується в сучасній психології. Серед зарубіжних авторів вивчення цієї проблеми займаються Р. Лазарус, А. Райт, С. Фолкмен, К. Форд та ін. Вивченню проблем копінг-поведінки присвячено також праці таких вчених: Л.І. Анциферова, В.І. Голованевська, Р.І. Грановська, К. Муздибаєв, І.М. Никольська, С.К. Нартова-Бочавер тощо. Серед українських дослідників слід відзначити таких науковців як О.І. Склень, С.В. Малазонія, Л.М. Марковець, С.В. Харченко тощо.

При всій різноманітності робіт зарубіжних, а в останнє десятиліття і вітчизняних дослідників, проблеми емоційного вигорання та способів його профілактики та корекції сьогодні залишаються відкритою і актуальною темою як для теоретичного, так і для емпіричного вивчення. Розмаїття підходів до розгляду даного явища, численні його трактування і визначення можуть бути об'єднані тим, що в них вигорання розуміється як особливе психологічне утворення, що характеризує негативно забарвлений, прогресуючий стан людини в професійній діяльності. У руслі дослідження копінг-поведінки видається цікавим розгляд емоційного вигорання, сформованого у адвокатів у процесі професійної діяльності в якості дезадаптивного, неконструктивного

механізму психологічного захисту. Е.С. Старченкова зауважує, що існує безліч суперечливих даних про взаємозв'язок синдрому емоційного вигорання і стратегій поведінки в стресовій ситуації [9, с. 26].

У зв'язку з цим значний науковий і, особливо, практичний інтерес представляє виявлення особливостей емоційного вигорання в адвокатському середовищі, переважаючих копінг-стратегій та механізмів психологічного захисту, взаємозв'язку цих явищ, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо психологічної корекції емоційного вигорання.

Об'єкт дослідження – копінг-стратегії та механізми психологічного захисту особистості. Предмет дослідження – копінг-стратегії та механізми психологічного захисту адвокатів з синдромом емоційного вигорання. **Мета дослідження** – встановити взаємозв'язок між копінг-стратегіями та механізмами психологічного захисту в адвокатів з вираженим синдромом емоційного вигорання.

Виклад основного матеріалу.

Згідно із визначенням ВООЗ (2001), "синдром вигорання" ("burnout syndrome") – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності в роботі й утомою, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також уживанням алкоголю або інших психоактивних засобів з метою одержати тимчасове полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності й (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки. Цей синдром звичайно розцінюється як стрес-реакція у відповідь на безжалісні виробничі й емоційні вимоги, що трапляється від зайвої відданості людини своїй роботі із супутнім цьому зниженням уваги до сімейного життя або відпочинку" [11].

Основними складовими синдрому емоційного вигорання є такі фактори:

- особистісний (це "згоряючі" співчутливі, гуманні, м'які особистості, захоплені ідеалісти, орієнтовані на людей, нестійкі, інтровертовані (фанатичні) люди);
- рольовий (встановлено зв'язок між рольовою конфліктністю, рольовою невизначеністю та емоційним вигоранням, розвитку синдрому сприяють професійні ситуації, у яких спільні зусилля не узгоджені, відсутня інтеграція дій, є сильна конкуренція, а от ситуація розподіленої відповідальності обмежує виникнення синдрому);
- організаційний (велике навантаження, відсутність вихідних, відпусток, неможливість впливу на прийняття рішень, відсутність соціальної підтримки колег і керівництва, необхідність зовнішньо проявляти емоції, що не відповідають реаліям, одноманітна безперспективна діяльність, недостатня винагорода за роботу) [1, с. 27].

При цьому, на думку дослідників, організаційні фактори виступають як безумовні предиктори вигорання лише

за наявності збоїв в системі індивідуальних копінг-ресурсів, до яких відносять: ослаблення можливостей суб'єктивного контролю за виконанням роботи; зниження фактора автономності в роботі; брак підтримки з боку колег і близьких; брак професійних знань і навичок; неможливість повноцінної участі у прийнятті рішень [5, с. 67].

Проблема копіngu як індивідуального способу взаємодії особистості з важкими життєвими ситуаціями виникла в психології у другій половині ХХ ст. Термін "копінг" запропонований А. Маслоу і походить від англійського слова "*to cope*" – впоратися, долати. Власне, вперше термін "копінг" з'явився у психологічній літературі у 1962 році у дослідженнях Л. Мерфі способів подолання дітьми потреб, що висувуються кризами розвитку. Автор у рамках когнітивного підходу дає визначення копіngu – це "певна спроба створити нову ситуацію: чи загрозливу, чи небезпечну, чи радісну" [10, с. 90]. Спочатку поняття "копінг-поведінка" використовувалося в психології стресу, і було визначено як сума когнітивних і поведінкових зусиль, що витрачаються індивідом для ослаблення впливу стресу. В теперішній час, за висловом С.К. Нартової-Бочавер, "будучи вільно вживаним в різних роботах, поняття "coping" охоплює широкий спектр людської активності – від несвідомих механізмів психологічного захисту до цілеспрямованого подолання кризових ситуацій" [6, с. 21]. Водночас, є підстави для розмежування механізмів психологічного захисту і копінг-дій. У концепції психологічного захисту З. Фрейда поняття психологічного захисту ("*defense*") позначає функцію захисту Его від усвідомлення або прийняття неприємного життєвого факту. Захисна реакція виявляється в різних формах боротьби "Я" із нестерпними думками і хворобливими афектами, якими супроводжується переживання людиною неусвідомлюваного внутрішнього конфлікту. Копінг-стратегії (поведінкою подолання) натомість позначають свідомі зусилля особистості в ситуації психологічної загрози для подолання стресу та іншими подіями, що породжують тривогу [3, с. 81]. І.М. Нікольська та Р.М. Грановська вважають, що для подолання необхідно дотримуватися принаймні трьох умов: 1) досить повно усвідомлювати труднощі, що виникли; 2) знати способи ефективного подолання саме ситуації даного типу; 3) вміти своєчасно застосувати їх на практиці. Дослідники окрім того вважають, що "...ефективність подолання залежить від того, чи є спрацьовування даного захисту ситуативним, чи це вже елемент стилю особистого реагування на труднощі" [7, с. 70].

Дослідники відзначають, що серед усіх фахівців професій групи "людина-людина" юристи найбільш схильні до стресу, депресії та пов'язаних з цим проблем зі зловживанням алкоголю. Стресові ситуації у діяльності адвокатів трапляються набагато частіше ніж у інших професіоналів [12, с. 166].

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувались: теоретичний аналіз проблеми; метод теоретичного моделювання, метод анкетування, психодіагностичні методики; статистичні методи обробки емпіричних даних.

У дослідженні взяли участь 60 адвокатів міста Києва та Київської області, з них: 46 чоловіків і 14 жінок. Середній вік респондентів склав 37 років; середній стаж роботи – 17 років, середній стаж адвокатської діяльності – 11 років.

Серед учасників дослідження 21 особа або 35 % всіх учасників здійснюють діяльність як приватні адвокати (одноособово), 26 осіб (43,3 %) є членами адво-

катських об'єднань або найманими адвокатами в адвокатських фірмах, 13 осіб (21,7 %) є власниками бізнесу.

Досліджувані адвокати таким чином визначили свої основні сфери практики: кримінальне право – 14 осіб (23,3 %); цивільне – 20 осіб (33,3 %), сімейне – 3 особи (5 %), господарське – 11 осіб (18,3 %), трудове – 3 особи (5 %), інші галузі – 2 особи (3,3 %).

Найбільша частина учасників прийшли в адвокатуру з посади юристів у юридичних фірмах (20 осіб або 33,3 % всіх учасників), юристами підприємств були 16 осіб (26,7 %), державними службовцями – 17 осіб (28,3 %), науковою або викладацькою діяльністю займалися 7 осіб (11,7 %).

Дослідження стосувалося ряду психологічних конструктів:

1. структурні компоненти професійного вигорання виміряні опитувальником MBI. Визначення ступеня емоційного вигорання проводилось за допомогою опитувальника "Діагностика рівня емоційного вигорання" В.В. Бойко [8];

2. копінг-стратегії подолання, виявлення за допомогою опитувальника SACS [2, с. 253–259];

3. психозахисна поведінка (базові механізми психологічного захисту і ступінь напруженості захисту). Для дослідження психологічних механізмів захисту використано опитувальник Р. Плутчика, Х. Келлермана і Х.Р. Конте "Індекс життєвого стилю" (Life Style Index – LSI);

4. стилі гумору досліджені за допомогою опитувальника стилів гумору (Humor Styles Questionnaire – HSQ) Р. Мартіна зі співавторами [4, с. 71].

Статистичний аналіз здійснювався за допомогою пакету статистичних програм SPSS 11.5 for Windows. Для обробки результатів психодіагностики застосовувався кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена, а також факторний аналіз.

Дослідження було проведене у декілька етапів:

I етап – протягом травня–серпня 2015 року: здійснено опрацювання теоретичних джерел, підбір методики, складення програми дослідження;

II етап – протягом серпня–жовтня 2015 року: проведення експериментального дослідження на базі Рад адвокатів міста Києва та Київської області;

III етап – протягом жовтня 2015 року – лютого 2016 року: здійснено обробку результатів, інтерпретацію отриманих даних, опрацювання зауважень та рекомендацій, підготовка висновків.

Застосування діагностичних методик Бойка та MBI (опитувальник Маслач) дозволили здійснити розподіл вибірки на групи "вигорілих" адвокатів та адвокатів з неформованим синдромом емоційного вигорання, у яких не є вираженням жоден із симптомів за методикою Бойка, а також значно нижчі, ніж у іншої групи, середні показники вигорання за методикою MBI. У групі адвокатів зі сформованим синдромом спостерігалась наявність симптомів кожної з фаз вигорання (при провідній фазі резистентії) та вищі показники вираженості структурних компонентів вигорання. Це підтверджує взаємозв'язок структурних та процесуальних аспектів синдрому.

Дослідження середніх значень результатів діагностики емоційного вигорання, вираженості та напруженості механізмів психологічного захисту, переважних стилів гумору та моделей копінг-поведінки у групах виявили взаємозв'язок вікових, статусних та професійних характеристик респондентів з досліджуваними психічними феноменами.

Представлені у них дані дозволяють скласти "портрет" схильного до емоційного вигорання адвоката:

• якщо це власник бізнесу, то це скоріше чоловік, ніж жінка;

• молодші адвокати з меншим досвідом роботи та особливо адвокатської діяльності, більш схильні до вигорання;

• адвокат, який прийшов в адвокатуру з державної служби і працює в адвокатському об'єднанні (не власник бізнесу і не індивідуально працюючий адвокат), має найбільший ризик вигорання. В той же час, приватна адвокатська практика несе такі ризики в найменшій мірі;

• приватно практикуючі адвокати та власники бізнесу, що практикують у податковому праві, більш схильні до вигорання, ніж рядові члени об'єднань. Натомість практика у галузі сімейного права пов'язана для таких адвокатів-членів об'єднань зі схильністю до вигорання.

В групі зі сформованим синдромом емоційного вигорання виявлено істотне переважання дезадаптивних копінгових моделей: низька вираженість адаптивних моделей "Входження в соціальний контакт" та "Пошук соціальної підтримки" на фоні високого ступеня вираженості дезадаптивних моделей "Уникання" та "Асоціальні дії". Імовірно, застосування неконструктивного копіngu як переважної стратегії є чинником, який сприяє розвитку синдрому емоційного вигорання.

Дослідження переважних механізмів психологічного захисту дозволило встановити переважання в обох групах таких механізмів: заперечення, компенсація та інтелектуалізація. При цьому загальний показник напруженості механізмів психологічного захисту у групі "вигорілих" адвокатів істотно вищий, як і вираженість механізму проєкції. Дослідження переважних стилів гумору індивіда, які в рамках цього дослідження розглядаються як специфічні прояви механізмів психологічного захисту, дозволив зробити висновок про переважання у групі "невигорілих" адвокатів афіліативного, тобто спрямованого на підтримку інших, та самопідтримуючого гумору, в той час як у адвокатів зі сформованим синдромом емоційного вигорання на дуже високому рівні виражений агресивний гумор.

Результати факторного аналізу дозволили встановити, що емоційне вигорання взаємопов'язане з відсутністю в арсеналі індивіда адаптивних стратегій подолання та загальною напруженістю психологічних захисних механізмів, а також про те, що прояви агресивного та самозневажливого гумору індивіда поєднані з невираженістю адаптивного копіngu (вступ у соціальний контакт).

Таким чином, найбільш типовим "вигорілим" адвокатом є чоловік віком до 35 років, який практикує як член адвокатського об'єднання (не є самозайнятим адвокатом або власником бізнесу), має стаж адвокатської діяльності до 10 років, до входження в адвокатуру був юристом юридичної фірми або державним службовцем, займається переважно господарським правом, не схильний до входження в соціальний контакт та пошуку соціальної підтримки, схильний до уникання, проєкції та заперечення, з переважанням агресивного стилю гумору у спілкуванні.

Отримані результати емпіричного дослідження можуть бути використані при розробці напрямів ранньої профілактики та корекції синдрому емоційного вигорання.

Корекція емоційного вигорання як складного феномену, який зачіпає емоційну, когнітивну, поведінкову сфери особистості потребує застосування індивідуальних, в тому числі саморегулюючих та організаційних заходів.

Корекційні програми можуть бути розроблені на основі одного з психотерапевтичних підходів або з врахуванням декількох з них, особливо екзистенційно-

гуманістичного, когнітивно-поведінкового підходів, транзактного аналізу та підходів гештальт-терапії, оскільки вони враховують різні аспекти емоційного вигорання, а їх техніки можуть бути застосовані у короткострокових корекційних інтервенціях.

Окрім суто психокорекційної роботи програма повинна передбачати детальну діагностику структури, фаз розвитку та проявів емоційного вигорання, а також переважних моделей копінг-поведінки особистості для більш точного визначення специфіки випадку вигорання та обрання правильних психокорекційних підходів (в ході дослідження обґрунтовано відмінності у підходах до вигорання з переважанням емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професіоналізму) а також при сформованості різних фаз емоційного вигорання.

Висновки. Результати проведеного нами дослідження переважання копінг-механізмів та механізмів психологічного захисту в адвокатах із вираженим синдромом емоційного вигорання виявили взаємозв'язок вікових, статусних та професійних характеристик респондентів з досліджуваними психічними феноменами. З огляду на встановлену в емпіричному дослідженні особливу вираженість заперечення як механізму психологічного захисту та уникання як дезадаптивної копінг-стратегії в адвокатах зі сформованим синдромом емоційного вигорання, доцільним є застосування практики укладання контракту з визнанням індивідом існування у нього зазначеного синдрому та ухвалення рішення змінитись, як це практикується у психокорекційних програмах на основі транзактного аналізу.

Список використаних джерел

1. Боженко Н.Л. Синдром емоційного вигорання управлінця / Н.Л. Боженко // Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції "Наука і духовність у системі сучасного управління", 19 квітня 2012 р. [Текст]. – Львів : "СПОЛОМ", 2012. – 308 с. – С. 26–28.
2. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса / Наталия Евгеньевна Водопьянова. – СПб. : "Питер", 2009. – 336 с.
3. Духновский С.В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум. – СПб. : Речь, 2009. – 141 с.
4. Иванова Е.М. Русскоязычная адаптация опросника стилей юмора Р. Мартина / Е.М. Иванова, О.В. Митина, А.С. Зайцева, Е.А. Стефаненко, С.Н. Еникопов // Теоретическая и экспериментальная психология. – 2013. – Т. 6. – № 2. – С. 71–85.
5. Кузнецова А.С. Инновационные изменения как фактор риска развития выгорания учителей средних школ / А.С. Кузнецова, И.А. Бурая, Ю.Ф. Гизатуллина, М.Ю. Широкая // Выгорание и профессионализация [Текст]: сб. науч. тр. / под ред. В.В. Лукьяновой, А.Б. Леоновой, А.А. Обознова, А.С. Чернышева, Н.Е. Водопьяновой; Курск. гос. ун-т. – Курск, 2013. – 440 с. – С. 61–87.
6. Нартова-Бочавер С.К. "Coping behavior" в системе понятий психологии личности // Психологический журнал. – Том 18. – 1997. – № 5. – С. 20–30.
7. Никольская И.М. Психологическая защита у детей / И.М. Никольская, Р.М. Грановская. – СПб. : Речь, 2000. – 507 с.
8. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [учеб. пособие] / [ред.-сост. Райгородский Д.Я.]. – Самара: Издательский Дом "БАХРАХ-М", 2002. – 672 с.
9. Старченкова Е.С. Роль неконструктивного совладающего поведения в развитии синдрома выгорания / Е.С. Старченкова // Современные проблемы исследования синдрома выгорания у специалистов коммуникативных профессий [Текст] : коллективная монография / под ред. В.В. Лукьяновой, Н.Е. Водопьяновой, В.Е. Орла, С.А. Подсадного, Л.Н. Юрьевой, С.А. Игумнова; Курск. гос. ун-т. – Курск, 2008. – 336 с.
10. Чехлатый Е.И. Оценка качества жизни и копинг-поведения у больных невротическими расстройствами / Е.И. Чехлатый, О.Н. Волкова, Е.А. Ценных // Вестник психотерапии. – 2008. – № 26(31). – С. 89–96.
11. Юрьева Л.Н. Профессиональное выгорание у медицинских работников: формирование, профилактика, коррекция / К. : Сфера, 2004. – 271 с.
12. Hasnain N. Stress and Well-Being of Lawyers / N. Hasnain, Iram Naz, & Samina Bano // Journal of the Indian Academy of Applied Psychology. – 2010. – Vol. 36, No. 1. – Pp. 65–168.

Надійшла до редколегії 02.04.16

Едуард Крайников, канд. психол. наук, доц.
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев
 Константин Пильков, канд. юрид. наук, адвокат
 ЮФ "КайиЛенард"

КОПИНГ-СТРАТЕГИИ И МЕХАНИЗМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ ЛИЧНОСТИ В ПРЕОДОЛЕНИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ В АДВОКАТСКОЙ СРЕДЕ

В статье изложены результаты эмпирического исследования связи между преобладающими копинг-стратегиями и механизмами психологической защиты, которые используются адвокатами с синдромом эмоционального выгорания. У адвокатов со сложившимся синдромом эмоционального выгорания на очень высоком уровне выражен агрессивный юмор как своеобразный механизм психологической защиты. Анализ позволил установить, что эмоциональное выгорание связано с отсутствием в арсенале индивида адаптивных копинг-стратегий и общей напряженностью механизмов психологической защиты, а также с тем, что проявления агрессивного и самоуничижительного юмора индивида объединены со слабой выраженностью адаптивной копинг-модели вступления в социальный контакт.

Ключевые слова: копинг-стратегии, механизмы психологической защиты, эмоциональное выгорание, адвокатская среда.

Eduard Krainikov, PhD in Psychology, Assoc. Prof.
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
 Konstantin Pilkov, PhD in Law, attorney
 Cai&Lenard Law firm

COPING STRATEGIES AND PSYCHOLOGICAL DEFENSE MECHANISMS OF THE PERSON TO OVERCOME BURNOUT IN THE ATTORNEYS COMMUNITY

The article presents the results of empirical study on the relationship between the dominant coping strategies and psychological defense mechanisms that are used by lawyers with the syndrome of emotional burnout. Attorneys with the existing syndrome of burnout demonstrate a very high level of aggressive humor as a kind of psychological defense mechanism. The analysis revealed that emotional burnout due to the lack in the arsenal of an individual's adaptive coping strategies and the overall intensity of psychological defense mechanisms as well as the fact that the manifestations of aggressive and self-deprecating humor of the individual combined with weak adaptive coping model of entry into social contact.

Keywords: coping strategies, psychological defense mechanisms, emotional burnout, lawyer environment.

УДК 159.99

Тамара Кушнірова, канд. психол. наук, доц.
 Інститут кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, Київ
 Марина Чичуга, викладач
 Інститут кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті проаналізовано основні поняття психологічної готовності працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних ситуаціях.

Визначено зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на психологічну готовність працівників СПС УВП до дій в екстремальних ситуаціях службової діяльності. Здійснено аналіз можливих наслідків впливу факторів професійної діяльності на особистість співробітників УВП.

Розкрито структуру психологічної готовності працівників СПС до дій в екстремальних ситуаціях, а саме: інтелектуальний, емоційно-вольовий, психофізіологічний, мотиваційний та комунікативний компоненти.

Визначено загальні принципи та складові системи професійно-психологічного забезпечення службової діяльності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: психологічна готовність, екстремальні ситуації, психологічна підготовка, деструктивні психічні стани.

Постановка проблеми. Робота працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань за характером своєї діяльності відноситься до соціальної сфери. Професійна діяльність цих осіб є досить складною. Вона пов'язана зі специфічними умовами службової діяльності, постійним ризиком для життя і здоров'я, спілкуванням з засудженими, що здійснює значний вплив на особистість співробітника та може призводити до виникнення в персоналі деструктивних психічних станів, професійного вигорання та професійної деформації.

Деструктивні психічні стани працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань (далі – СПС УВП) є однією з актуальних проблем на даний час. Вони спричиняють руйнівну дію на психіку та дії працівників. Особливо це небезпечно в екстремальних ситуаціях службової діяльності, тому, що наявні в працівника СПС деструктивні психічні стани, такі як: тривожність, агресивність, нервово-психічна нестійкість, страх можуть негативно вплинути на професійну діяльність та завдати шкоди психічному і фізичному здоров'ю самого співробітника і тим, хто його оточує.

З метою профілактики деструктивних психічних станів необхідно здійснювати якісну психологічну підготовку цих осіб, у т. ч. формувати психологічну готовність працівників СПС УВП до дій в екстремальних ситуаціях.

Аналіз останніх джерел і публікацій.

Проблему психологічної підготовки, зокрема, формування психологічної готовності працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних ситуаціях вивчали такі науковці як: Д.О. Александров, В.Г. Андрюсюк, Я.Г. Бондаренко, Л.І. Казміренко, М.О. Котелюх, В.С. Медведєв, О.В. Петленко, О.В. Тімченко, Г.Х. Яворська, С.І. Яковенко.

Проте, незважаючи на численні розробки та дослідження вчених, проблема психологічної готовності працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань до дій в екстремальних ситуаціях службової діяльності є практично не дослідженою.

Мета статті полягає у висвітленні основних положень психологічної підготовки працівників соціально-психологічної служби установ виконання покарань.

Завдання:

- проаналізувати поняття психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях;
- визначити фактори, які впливають на психологічну готовність працівників СПС УВП до дій в екстремальних умовах та наслідки їх впливу на особистість співробітників;
- розкрити структуру психологічної готовності працівників СПС до дій в екстремальних ситуаціях;